

- 3) определить реальный лексикон студента, пробелы в лексиконе студента;
- 4) определение порогового уровня результата изучения темы;
- 5) определить средства, методы и формы пополнения пробелов в студенческом лексиконе;
- 6) определить средства, методы и формы активизации студенческого лексикона;
- 7) определения методов, инструментов и форм.
- 8) определения методов, средств и форм установления преемственных связей между лексиконом студента и учебным тезаурусом («перевод» студента с начального уровня на следующий уровень) для определения методов, инструментов и форм.
- 9) определение методов, средств и форм использования при решении задач, внедрение нового лексикона в действие, открытие новых понятий, закономерностей между понятиями.

Многолетняя практика и наблюдения показывают, что в лексиконе первокурсников есть пробелы, в основном в чтении математических текстов, анализе определений, теорем, интерпретации решения задач, анализе доказательства теорем.

В качестве средства пополнения лексикона студента целесообразно воспользоваться вспомогательными задачами, тестовыми заданиями, давать инструкции (учебные карты) по работе с математическим текстом, по анализу определений, теорем и их доказательств, по интерпретации решения задач.

Также следует отметить, что решение вышеперечисленных задач помогает в разработке электронных дидактических приложений для учебной

литературы [4], выявлении средств для современных образовательных технологий (таких как смешанное обучение, перевернутое обучение).

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Жаров В.К., Тургунбаев Р.М. Проблема преемственности в методике преподавания математики и её интерпретации в современных образовательных школах// Вестник РГГУ. Серия Информатика. Информационная безопасность. Математика. 2019.№2. с. 52-74.
2. Мирошниченко А.А., Мирошниченко И.Л. Тезаурус как модель задаваемой учебной информации// Международный научно-исследовательский журнал. 2016. № 12 (54). Часть 4. стр.56-58. DOI: 10.18454/IRJ.2016.54.236
3. Тургунбаев Р.М. Математик анализ фанининг ўқув тезаурусини шакллантириш ва унинг ахамияти// Муғаллим ҳам ўзликсиз билимлендириў. 2021 №1. 127-1326.
4. Тургунбаев Р.М. Ўқув адабиётларига электрон иловаларни ишлаб чиқишнинг методик жиҳатлари/«Замоनावий информатиканинг долзарб муаммолари: ўтмиш тажрибаси, истиқболлари» мавзусидаги Республика миқёсида илмий-амалий анжуман (24 май 2021 йил) – Т.: ТДПУ, 2021. 301б. 215-217б.
5. Туркина В.М. Методический аспект проблемы преемственности в развивающем обучении школьников математике.//Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена. 2003. Т.3. №6. С. 249-259.

PARTNERSHIP OF THE UNIVERSITY AND CHARITY FUND IN THE DEVELOPMENT OF INTERCULTURAL TOLERANCE OF THE FUTURE SPECIALISTS IN THE FIELD OF PEDAGOGY

Kozubovska I.,

Doctor of Pedagogic Sciences, Professor, Head of the Department of General Pedagogy and Pedagogy of Higher School,

Popadich O.,

Doctor of Pedagogic Sciences, Associate Professor, Department of General Pedagogy and Pedagogy of Higher School, Uzhorod National University, Uzhorod, Ukraine,

Kulchar E.

Head of charity fund «Blaho», Uzhorod, Ukraine

ВЗАЄМОДІЯ УНІВЕРСИТЕТУ І БЛАГОДІЙНОГО ФОНДУ У ФОРМУВАННІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПЕДАГОГІЧНОЇ СФЕРИ

Козубовська І.

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи,

Попадич О.

доктор педагогічних наук, професор кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи Ужгородський національний університет, Ужгород, Україна

Кулчар Е.

*директор благодійного фонду «Благо», м.Ужгород, Україна
DOI: [10.24412/3453-9875-2021-77-2-23-27](https://doi.org/10.24412/3453-9875-2021-77-2-23-27)*

This article deals with the problem of tolerant relations in multicultural society and formation of the intercultural tolerance of pedagogical workers. It is underlined that the most modern response to the cultural diversity at the beginning of the XXI century became the policy of multiculturalism. Multicultural education is usually interpreted as that one, which facilitates the formation in a person of the readiness for activities in a modern socio-cultural environment, preservation of personal identity, aspiration for respect and understanding of other cultural communities, the ability to live in peace and harmony with representatives of various racial, ethnic, cultural, religious groups. Multicultural education provides the formation of intercultural tolerance. Partnership of Uzhorod National University and Charity Fund in the development of intercultural tolerance of pedagogical workers is discussed.

Анотація

У статті розглядаються питання толерантних відносин у полікультурному суспільстві і формування міжкультурної толерантності фахівців педагогічної сфери. Підкреслюється, що в XXI столітті найбільш оптимальним відгуком на культурну різноманітність стає політика полікультурності і полікультурної освіти. Полікультурну освіту зазвичай розуміють як таку, яка дає можливість сформувати готовність індивіда до діяльності в сучасному полікультурному середовищі, зберігаючи власну етнічну ідентичність, розуміючи і поважаючи інші культури, виховати здатність жити в мирі і гармонії з представниками різних расових, культурних, релігійних груп. У процесі полікультурної освіти формується міжкультурна толерантність. Розглядаються особливості партнерської взаємодії Ужгородського національного університету і благодійного фонду у формуванні міжкультурної толерантності майбутніх педагогів.

Keywords: multicultural society, intercultural tolerance, multicultural education, formation, pedagogical workers.

Ключові слова: полікультурне суспільство, міжкультурна толерантність, полікультурна освіта, формування, педагогічні працівники.

Україна належить до багатонаціональних держав, де проживає понад 100 національностей, і питання міжетнічної взаємодії завжди були в центрі уваги. У зв'язку з поліетнічною природою держави Україна серед найважливіших пріоритетів своєї національної політики визначає необхідність збереження в усій повноті духовного життя етнічних спільнот, толерантного ставлення до представників будь-якої національності.

Ці засадничі ідеї відображені в низці визнаних в Україні міжнародних документів (Конвенція про права людини, Декларація принципів толерантності, Декларація про права осіб, які належать до національних або етнічних, релігійних або мовних меншин та ін.), а також державних законодавчих актів, зокрема: Конституції України, Законі України «Про національні меншини в Україні» та ін., документах системи освіти України: Законах України «Про освіту», Національній доктрині розвитку освіти, концепціях національного виховання, громадянського виховання та ін.

На початку XXI століття проблема толерантності набуває особливої актуальності у зв'язку з процесом глобалізації, що зіштовхує релігійні, національні та етнічні ідентичності різних культур і народів. Формування громадянського суспільства неможливе без відповідного усвідомлення фундаментальних цінностей демократії. Однією з основних таких цінностей є цінність толерантності. Проблема толерантності сьогодні – одна з центральних проблем як глобального, так і національного порядку. В умовах інтенсивного інтеграційного світового процесу взаємопроникнення різних культур толерантність набуває ознак загально визнаного державного принципу, яким необхідно керуватися, щоб успішно розвивати конструктивні взаємини між державними, політичними і військовими блоками, організаціями на правових, цивілізованих

принципах. Призначення толерантності як правового і державного принципу полягає в юридичній повазі прав людини, їх визначенні як основних прав (особисті права, свободи, політичні, соціальні, культурні) або як фундамент, що визначає державні цілі (свобода, демократія і т.д.).

Відзначимо, що термін «толерантність» походить від латинського «tolere» і дослівно перекладається як «переносити», «витримувати». «Філософський енциклопедичний словник» дає таке визначення толерантності: «Толерантність – від лат. tolerantia – терпимість – термін, що ним позначають доброзичливе або принаймні стримане ставлення до індивідуальних та групових відмінностей (релігійних, етнічних, культурних, цивілізаційних)» [1, с.642].

У науковій літературі можна знайти різні тлумачення цього поняття: толерантність як байдужість; толерантність як поблажливість до недоліків інших, що поєднується з елементами презирства до них; толерантність як розширення власного досвіду і критичний діалог та ін.

Вітчизняні науковці (О. Гуренко, Н. Паніна, Е. Соколова) розглядають толерантність, насамперед, як повагу і визнання рівності, відмову від домінування і насильства, розуміння багатомірності і різноманіття людської культури, норм поведінки, відмову від зведення цього різноманіття до однаковості чи переваги якої-небудь однієї точки зору. У такій інтерпретації толерантність означає визнання прав іншого, сприйняття іншого як собі рівного, що претендує на розуміння і співчуття, готовність прийняти представників інших народів і культур такими, якими вони є, і взаємодіяти з ними на основі згоди і поваги. Своє практичне вираження вона знаходить у витримці, самовладанні, здатності тривалий час терпіти несприятливі впливи.

Слід підкреслити, що, незважаючи на те, що толерантність часто ототожнюється з терпимістю, в її основі – не пасивне терпіння, а активна моральна позиція. Толерантність – це повага до представників інших спільнот, культур, етносів, їх способу життя, традицій, світогляду. Це розширення власного соціального досвіду шляхом збагачення новими культурними надбаннями.

У 1995 державами-членами ЮНЕСКО була прийнята Декларація принципів толерантності, що містить такі визначення цього поняття: повага, прийняття та правильне розуміння багатого різноманіття культур, форм самовираження та самовиявлення людської індивідуальності; політична й правова потреба; активна позиція, що формується на основі визнання універсальних прав та основних свобод людини.

Зокрема, в Декларації принципів толерантності [2] зазначено, що толерантність «означає повагу, сприйняття та розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, форм самовираження та самовиявлення людської особистості» (стаття 1, 1.1); «це те, що уможлиблює досягнення миру, сприяє переходу до культури миру» (стаття 1, 1.2); «поняття, що означає відмову від догматизму й абсолютизму, утвердження норм, закріплених у міжнародно-правових актах у галузі прав людини» (стаття 1, 1.3).

Отже, толерантність є базовою цінністю відкритого суспільства. Відкритість суспільства своїм власним змінам та інноваціям означає одночасно і відкритість його назовні, іншим культурним нормам і принципам. Тому толерантність, критичне мислення, свобода і відповідальність особистості у відкритому суспільстві пов'язані один з одним, становлять фундамент демократії і створюють умови розвитку, руху.

Розрізняють багато видів толерантності: гендерна толерантність – неупереджене ставлення до представників іншої статі, неприпустимість апріорного приписування людині недоліків іншої статі, відсутність ідей про перевагу однієї статі над іншою; вікова толерантність – неупередженість до апріорних «недоліків» людини, пов'язаних з її віком (вікова толерантність цілком може поєднуватися із прийнятною у багатьох культурах повагою до осіб похилого віку); освітня толерантність передбачає позитивне ставлення до людей з різним рівнем освіти, правда, це не стосується тих випадків, де рівень освіти суб'єктів є вирішальним чинником і повинен відповідати вимогам професії; міжнаціональна толерантність – терпиме ставлення до представників різних націй, здатність не переносити недоліки і негативні дії окремих представників національності на інших людей, ставитися до будь-якої людини з позиції «презупції національної невинності»; расова (етнічна) толерантність – відсутність упереджень до представників іншої раси, етносу; релігійна толерантність – терпиме ставлення до догматів різних конфесій, релігійності з боку віруючих і невіруючих, представників різних конфесійних груп; географічна толерантність – неупередженість до жителів невеликих або провінційних

міст, сіл і інших регіонів з боку столичних жителів і навпаки, або ж до жителів інших країн; класова толерантність – терпиме ставлення до представників різних прошарків населення – багатих до бідних, бідних до багатих; фізична і фізіологічна толерантність – терпиме ставлення до хворих, інвалідів, фізично неповноцінних, осіб із зовнішніми вадами і т.д.; політична толерантність – терпиме ставлення до діяльності різних партій і об'єднань, висловлювань їх членів і т.д.; сексуально орієнтована толерантність – неупередженість стосовно осіб з нетрадиційною сексуальною орієнтацією; маргінальна толерантність (толерантність стосовно маргіналів) – ставлення до бездомних, жебраків, наркоманів, алкоголиків, ув'язнених і т.д.

Безперечно всі ці види толерантності проявляються у професійній діяльності педагогічних працівників. Проте в полікультурних регіонах особливого значення набуває міжкультурна (міжетнічна) толерантність.

Слід відзначити, що термін «міжкультурна толерантність» часто вживається у науковій літературі як синонім до таких термінів, як «міжетнічна толерантність», «етнокультурна толерантність», «соціокультурна толерантність», «міжнародна толерантність» та ін. Всі ці терміни мають певну специфіку. Наприклад, соціокультурною толерантністю у вузькому сенсі вважається прояв терпимого ставлення до представників певної соціальної категорії та носіїв певної субкультури. У широкому розумінні поняття соціокультурної толерантності певним чином порівнюють з терміном міжкультурної толерантності, оскільки він розглядається багатьма вченими як моральна якість особистості, що характеризує її терпиме ставлення до інших людей, незалежно від їх етнічної, національної та культурної приналежності, терпиме ставлення до інших поглядів, звичаїв, звичок. В даному випадку термін «соціокультурний» практично ідентичний значенню понять «етнічний» та «етнокультурний», які є базовими у визначенні поняття міжкультурної (етнокультурної) толерантності.

Таким чином, поняття «міжкультурна толерантність» є наслідком конкретизації поняття «толерантність». Зберігаючи весь спектр семантико-модальних характеристик останнього, міжкультурна толерантність реалізує їх відносно суб'єктів, які відносяться до різних культурних традицій.

Незважаючи на певні відмінності у підходах до визначення феномена міжкультурної толерантності, вважаємо, що загалом під міжкультурною толерантністю слід розуміти комплекс якостей особистості, які дозволяють їй виявляти терпимість, повагу і доброзичливе ставлення до представників інших етнокультурних спільнот і феноменів інших культур. Даний комплекс виражається в розумінні значущості культурного «іншого», сприйнятті його як рівноправного суб'єкта взаємодії, у визнанні його права на несхожість і своєрідність.

Міжкультурна толерантність вимагає від педагогічного працівника саморозвитку і руху від базових соціокультурних знань до розвитку міжкульту-

рної сензитивності у взаємодії з представниками інших етносів. Самоусвідомлення і ціннісна рефлексія є основою для професійного розвитку.

Педагогічні працівники повинні володіти професійними знаннями, розуміти історію, традиції, цінності людей, з якими вони працюють. Для цього слід використовувати будь-яку можливість розширити свої культурні знання і досвід шляхом поглиблення розуміння в таких галузях знань: вплив культури на поведінку людини; установки і цінності; особливості організації підтримки в різних соціокультурних групах; роль мови, мовних шаблонів, стилів і способів комунікації; вплив соціальної політики на систему надання послуг; ресурси, які можуть бути використані для роботи з певними категоріями осіб; можливі протиріччя між професійними цінностями і потребами клієнтів з різних соціокультурних груп; відношення до влади в суспільстві, соціальних інститутів або установ і вплив на представників різних етнокультурних груп.

Ці знання здобуваються в процесі полікультурної освіти і сприяють формуванню міжкультурної толерантності [3-5].

Отже, мета полікультурної освіти у вищій школі – підготовка полікультурного фахівця, формування готовності до ефективної професійної і особистісної взаємодії у багатокультурному суспільстві.

Поняття «готовність» по-різному розглядається у науковій літературі (як якість особистості; особливий стан; наявність певних здатностей). Очевидно, логічно поняття «готовність» розглядати як цілісне інтегральне утворення, що проявляється як властивість особистості і передбачає взаємозв'язок таких компонентів, як теоретичні знання, практичні вміння і позитивне ставлення до конкретного виду діяльності.

Готовність до міжкультурної взаємодії містить такі компоненти:

- інтелектуальний (знання про різні культури і особливості спілкування в полікультурному середовищі);
- ціннісний (ціннісне ставлення до особливостей різних культур);
- діяльнісний (уміння й навички взаємодії із представниками різних культур).

Так, інтелектуальний компонент передбачає знання елементів різних культур і їх особливостей (історії, мови, звичаїв, традицій, релігії, психології та ін.), систематизовані відомості по окремих складових феномена спілкування в полікультурному середовищі, цілісну уяву про полікультурну картину світу. Ціннісний компонент характеризується ідентифікацією себе як представника даної культури, сприйняттям інших культур і їх представників, стійкістю до ситуацій суперечливого характеру за участі представників різних культур і передбаченням адекватного виходу з них. Діяльнісний компонент полягає у дотриманні соціальних норм і вимог взаємодії в полікультурному середовищі, контактах із представниками різних культур, соціалізованість суб'єкта спілкування в полікультурному середовищі.

Таким чином, готовність студентів до міжкультурної взаємодії в полікультурному середовищі є інтегративною властивістю особистості, що характеризується високим рівнем знань про цю сферу соціальної дійсності, позитивним емоційно-ціннісним ставленням до особливостей різних культур, умінням взаємодіяти з їх представниками.

Успішне формування готовності до міжкультурної взаємодії майбутніх фахівців можливе при розв'язку наступних конкретних завдань: забезпечити студентів необхідними знаннями про різні культури; сформувати ціннісне ставлення до особливостей різних культур та їх представників; розвинути вміння й навички взаємодії в полікультурному середовищі [5, с.227-229].

Закарпатська область належить до полікультурних регіонів, де проживають українці, росіяни, угорці, словаки, румуни, поляки, роми, представники інших етнічних меншин. Найбільшою етнічною спільнотою на території області є угорці. Водночас, в Закарпатській області проживає найбільша кількість ромів в Україні, і ставлення до них населення є далеко неоднозначним. Так, опитування студентів (майбутніх фахівців соціально-педагогічної сфери) засвідчило, що певна частина з них з упредженням ставиться до деяких представників етнічних спільнот регіону, зокрема, ромів.

Зважаючи на це, в Ужгородському національному університеті (кафедра загальної педагогіки та педагогіки вищої школи) в процесі підготовки педагогічних кадрів значна увага звертається на формування у них міжкультурної толерантності, зокрема, толерантного ставлення до ромів. Особливістю освітньо-професійних програм підготовки майбутніх вчителів початкової школи і вихователів закладів дошкільної освіти є те, що вони передбачають підготовку здобувачів вищої освіти до впровадження нових освітніх, педагогічних та інформаційних технологій у професійній діяльності в умовах полікультурного середовища. Саме таким є освітнє середовище в більшості шкіл і дошкільних закладів Закарпатської багатонаціональної області. Студенти не тільки вивчають спеціальні дисципліни, які допоможуть їм усвідомити необхідність толерантного ставлення до представників інших національностей і налагодження продуктивної взаємодії з ними, проходять педагогічну практику в полікультурних освітніх закладах, але й залучаються до різних благодійних акцій, участі в проєктах, спрямованих на вирішення актуальних проблем національних меншин.

Зокрема, започаткована співпраця кафедри із Закарпатським обласним благодійним фондом «Благо», який опікується дітьми ромської національності дошкільного і молодшого шкільного віку, та громадською організацією «Карпатська фундація». У межах співпраці викладачі кафедри та студенти ознайомилися з презентацією соціального проєкту «Підтримка раннього розвитку та соціалізації дітей ромської громади Закарпаття, 2020-2021 р.), яка була підготована «Карпатською фундацією», взяли участь у конференції за підсумками

реалізації проекту, а також вивчали досвід практичної діяльності організацій – учасників проекту «Пітримка раннього розвитку та соціалізації дітей ромської громади Закарпаття», а саме: про надання освітньої та соціальної допомоги дітям Закарпатським обласним благодійним фондом «Благо», про допомогу ромським дітям у здобутті освіти громадською організацією «Рука допомоги», про сприяння інтеграції ромських дітей у освітнє середовище громадської організації «Інтелект-Уж» та благодійного фонду «Центр громадських ініціатив».

В кінці грудня викладачі і студенти кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи відвідали Закарпатський обласний благодійний фонд «Благо» з подарунками, щоб привітати маленьких вихованців з новорічними святами. Під керівництвом Елеонори Кулчар та вчителів-вихователів фонду «Благо» малята дуже серйозно готувалися до свята і тепер із задоволенням танцювали, співали, розповідали новорічні вірші. Було дуже цікаво і весело не лише вихованцям, але і їхнім батькам та всім присутнім. На завершення свята діти отримали смачні подарунки від гостей із університету.

Під час останньої зустрічі з директором фонду і координатором мережі REYN-Україна Елеонорою Кулчар говорили про залучення кращих практик для розробки нових та вдосконалення існуючих підходів у сферах дошкільної та шкільної освіти, про соціальну інтеграцію ромів шляхом розробки, апробації та впровадження нових підходів раннього розвитку дітей на Закарпатті. Також на зустрічі обумовили можливість волонтерської діяльності студентів у «Благо» та про доцільність підготовки вчителів, зокрема початкових класів, з представників ромського населення.

Викладачі і студенти кафедри взяли участь у щорічній онлайн-конференції REYN-Україна у грудні 2021 р. Мережа REYN - Україна (повна назва – ROMANI EARLY YEARS NETWORK) в перекладі означає «ранній розвиток ромських дітей». Вона об'єднує освітян, соціальних працівників, медиків,

батьків, представників влади, організацій та волонтерів, що працюють з ромськими дітьми і прагнуть підвищувати власний професіоналізм та удосконалювати підходи до роботи, щоб кожна ромська дитина почувала себе у безпеці, відчувала турботу і мала перспективи зайняти гідне місце у суспільстві, залишаючись собою. REYN – Україна – це експертна спільнота, яка не лише надає можливості для навчання дітей, але й формує тренди у сфері раннього розвитку та освіти ромських дітей через створення майданчиків для дискусій, професійного розвитку, обміну досвідом та співтворчості. Елеонора Кулчар слушно зауважила: «Мрію, щоб суспільство сприймало їх не як ромів, а просто як дітей». І важлива роль в цьому належить вчителю.

Цьогорічна зустріч мережі REYN-Україна має на меті не тільки створити умови для зміцнення командного духу, протидії професійному вигоранню, напрацювання нових ідей та обміну досвідом, але й прагне звернути увагу суспільства до невід'ємності ромського компоненту у питаннях національного розвитку освітніх послуг та послуг з раннього розвитку дітей.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Філософський енциклопедичний словник. [редкол. : В.І. Шинкарук (голова) та ін.]. К. : Абрис, 2002. 742 с.
2. Декларація принципів толерантності. Утверджена резолюцією 5.61 Генеральної конференції ЮНЕСКО від 16 листопада 1995 р. Електронний ресурс. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_503
3. Banks J.A. Multicultural Education: Characteristics and Goals. Multicultural Education. Issues and Perspectives. Wileys & Sons, 2003. P. 3-31.
4. Болгаріна В., Лошенова І. Культура і полікультурна освіта. Шлях освіти, 2002. №1. С.2–6.
5. Козубовська І.В., Сідун Л.Ю. Полікультурна підготовка фахівців для шкіл і дошкільних закладів в США. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Педагогіка та психологія. Вип.1(11). 2020. С. 227-229.